

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Borsi Attila János*

Vác

Hitvallás és imádság mint etikai kérdés. Gondolatok Karl Barth dogmatikájához**

Bevezetés

Hitvallás és imádság mindig is lényegi részét képezte az egyháznak, ezért nem csupán belső, hanem külső, azaz az egyházon kívül is megtapasztalható fenomenája a keresztyén közösség életének. Ennek ellenére e kettőről elkülönítve beszélünk az egyházban. Ennek a különbségtételnek több oka is lehet, mégsem egyértelmű minden esetben, hogy mi áll a háttérben. Ha azonban a kérdést közelebbről vizsgáljuk, ez a háttér jobban látszik, ami mégsem azt jelenti, hogy ezt egyértelműen meg is tudjuk határozni. Annyi azonban bizonyos, hogy a hitvallást leginkább az egyház kritikai, míg az imádságot sokkal inkább az egyház lelkeségbeli funkciójának tekintjük. Ezzel összhangban a hitvallás a maga kritikai funkciójában is az egyháznak szól, ami kiterjed az egyházon kívüli térre is a status confessionis valóságában. Hasonlóképpen – csak hogy az ellenkező irányból indulva – az egyházon kívüli valóság számos instanciája az imádsás mozdulatára formálja, indítja az egyház belső nyilvánosságát. Ebben a tekintetben tehát mind a hitvallás, mind pedig az imádság részese az egyházon kívüli valóságnak is. Így a kettő közötti kapcsolat feltárása egyszerűnek és egyirányúnak látszik. Lényegüket megfontolva mindkettő értelmezésében erős befolyása van a Szentírás alapján értelmezett hitvallási valóságnak, illetve ugyancsak a Szentírás alapján kifejezésre juttatott keresztyén lelkeségnek. Mindkettőben közös pont, hogy a Szentíráson alapuló dogmatikai megközelítések kerülnek a középpontba.

* Borsi Attila János (Karcag, 1974) teológus, református lelkész Debrecenben végezte teológiai tanulmányait. Kutatómunkát folytatott, illetve tudományos fokozatot szerzett az Amerikai Egyesült Államokban (University of Dubuque Theological Seminary IA, M. A. R., Princeton Theological Seminary NJ, Th. M.) és Németországban. PhD-fokozatot a Debreceni Református Hit tudományi Egyetemen szerzett a rendszeres teológia tárgykörében. Jelenleg a Vác-felsővárosi Református Egyházközség lelkésze és a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Művészettudományi és Szabadszociológia Intézet, Szabadszociológia Tanszékének egyetemi docense.

** A tanulmány kifejezetten a Barth, Karl: *Die Kirchliche Dogmatik*. III/4. [KD III/4] Evangelischer Verlag A. G., Zürich, 1951-ben olvasható megállapításokat vizsgálja.

Ugyanakkor mindkettő cselekvést fejez ki, illetve cselekvésben jut kifejezésre. Így mindkettő esetében igaz, hogy nem csupán a hitvallásra és az imádságra vonatkoztatott dogmatikummal van dolgunk, hanem az etikával is, a keresztyén ember cselekvésével.

Ebből következően a keresztyén életgyakorlatnak nem elvont, önmagáért való cselekedeteiről van szó. Egyrészt illeszkednek a keresztyén ember életének nagy egészébe, másrészt pedig egészen konkrét cselekedetet jelölnek. Ez arra utal, hogy formai összefüggésében a kettő ugyan elválasztható egymástól, azonban lényegüket tekintve nem. A hitvallás és az imádság szervesen összetartozik az élet megszentelésének gyakorlatában. Mindkettő lényegi perspektíváját Isten cselekvése, Krisztusban adott kijelentése adja, ezért ezek ebből a nézőpontból érthetők meg igazán. A hitvallásban és az imádságban a vallást tevő, illetve imádkozó ember értelmezi Isten Krisztusban adott kijelentését, megmutatott irgalmát. Az ember Istenre tekint, és ennek valóságában hitvallás és imádság által figyel a körülötte levő világra is. Ezért e kettő nem egy a sok lehetséges cselekedet közül, hanem azok közé tartozik, amelyek lényegében határozzák meg az egyház és a keresztyén ember létét.

Ugyanakkor a hitvallás és az imádság nem csupán értelmez, hanem reflektál is Isten kijelentésére. Mindezt két összefüggésben is felismerhetjük. Az egyik a személyes jelleg, amely vagy arra összpontosít, ami végbement, vagy pedig arra, ami iránymutatást jelöl. A másik – ennek mintegy kontextusaként – a közösségi jelleg, amelynek az a célja, hogy a hitvallás és az imádság a leginkább lehetséges módon nyílják meg. E kettő pedig éppen azzal a céllal marad kölcsönhatásban, hogy ne merüljön el az előírások gyakorlatában, hanem a leírás maradjon meg a szükség szerinti kritikai távolságtartás és az elkerülhetetlen vallástétel feszültségében. Így a hitvallás és az imádság ténylegesen is túlmutat az egyház és a keresztyén ember csupán a hittételek mentén gondolkodó valóságán, és ráirányítja a figyelmet e kettő lelkiséget meghatározó sajátosságára, s mintegy gátat szab a Lélek nélküli moralizmusnak és az evangéliumot nélkülöző legalizmusnak. Ahogyan tehát már előbb megállapítottuk, a hitvallásban és az imádságban nem csupán a *credendával* szükséges foglalkoznunk, hanem az *agendával* is.

A hitvallás

Karl Barth a hitvallás – s ahogyan látni fogjuk – az imádság ilyen formában történő értelmezését a speciális etika területére helyezi, ami azért nagyon lényeges, mert ebben még inkább megerősíti, hogy a keresztyén ember élete nem elvont fogalomtérben megy végbe, hanem Isten és a teremtett világ realitásában. Így a hitvallás nem önmagától jön létre és áll elő. Az egyház történetéből

ismerjük, hogy annak különböző korszakaiban más és más meghatározottság miatt fogalmazódtak meg azok a hitvallások, amelyek nemzedékek óta kísérik bennünket. A Szentírásban is találkozunk ezzel. Most nem azokra az esetekre gondolunk, amikor a Krisztus melletti hitvallás nyer megfogalmazást,¹ bár kétségtelen, hogy ezek ilyen formában is értelmezhetőek megközelítésünk szerint. A kettős kérdést, amelyet Jézus a tanítványoknak tett fel – *Kinek mondanak engem az emberek?* (Mk 8,27; vö. Mt 16,13; Lk 9,18) és *Ti kinek mondotok engem?* (Mk 8,29; vö. Mt 16,15; Lk 9,20) – alapjaiban határozza meg a hitvallás kontextusát. Míg az első kifelé irányuló, addig a második befelé ható azonosságkérdés. A hitvallás mindkét esetben az Isten irgalmával történő találkozás feszültségében születik. Egyszerre jelenik meg egyéni és közösségi karaktere. Egyszerre ágyaz be és kötelez el a Krisztus-esemény valóságából, illetve valóságával. A forrás tehát mindkét esetben az, ahogyan maga Isten cselekszik ebben a világban. A hitvallás elsősorban erre reflektál.

Gyakran láthatjuk, hogy még a keresztyén hagyományban és gondolkodásban is az tűnik meghatározónak, hogy az adott esetben megszólaló hitvallások vagy hitvallásos jellegű üzenetek elsősorban az embert körülvevő világra reflektálnak. A kérdés azonban mindig „az elsősorban” összefüggésében jelenik meg. A hitvallás ugyanis elsősorban nem a világ, hanem Isten valóságára reflektál. Nem a világ igényére, hanem Isten cselekvésére válaszol, s csak így válik elutasító vagy megerősítő üzenetté. Ez biztosítja azt is, hogy a hitvallás ne vesszen el a fundamentalizmus zsákutcájában. És ez, amit Barth úgy azonosít, hogy az ember nem tesz mást, mint részesedik abban a szolgálatban, amit Isten végez ezért a világért. Így lesz ez az ember megszentelődésének mozzanata.²

Lényegét tekintve tehát a hitvallás a Krisztus főpapi tisztségében történő részesedés alkalmaként tárulkozik fel.³ Az ember válaszára indított, így a hitvallásnak minden esetben komoly aktusnak kell lennie. Nem önmagunkkal vagyunk elfoglalva, hanem Isten nevének magasztalásával, s ennek lényeges része, ahogyan azokra a helyzetekre tekintünk, amelyek a hitvallás aktusát hívják életre. A hitvallási helyzetek már a korai keresztyénség idejében is rendkívül sok-

¹ Vö. Mt 27,54 skk-vel és párhuzamos helyeivel.

² *KD* III/4, 80. Barth később így fogalmaz: „Es geht nämlich um nicht mehr und nicht weniger als um des Menschen Dienst im Verhältnis zu der Geschichte des Bundes, der der Sinn, der innere Grund der Schöpfung ist.“ Uo. 82.

³ „Bekenntnis ist die Bestätigung, das Lautwerden, die Weitergabe einer Erkenntnis. Die Erkenntnis, die hier in Frage kommt, ist aber der Grundakt der dem Menschen gegebenen Vernunft, die in ihrer Wurzel und Spitze, vor allem sonstigen Vernehmen und über alles sonstige Vernehmen hinaus, als Werk Gottes der Schöpfers unter der Bestimmung steht, ihn zu erkennen.“ Uo. 80.

rétűeknek mutatkoztak. A Krisztusról szóló tanítás bármilyen herezistól történő megőrzése, legyen az akár külső, akár belső, mindig is az egyik legfontosabb feladatnak bizonyult. Karl Barth is ezzel összefüggésben határozza meg a hitvallás megjelenésének kontextusát, amelyben a közösség hitének kifejeződését emeli ki.⁴ Tehát a hitvallás aktusa során gazdagabb jelentéstartalomról van szó, mint egyszerű tanbeli tisztázásról. Noha ez az egyik leglényegesebb tartalma, valósága mégis túlmutat ezen. Ez különösképpen is fontos azok számára, akik nem osztják a Krisztus-esemény által határolt narratívát. Számukra ugyanis nem a tanbeli tisztázás lesz az elsődleges és leglényegesebb, amely egyébként a legfontosabb a keresztyén közösség számára, hanem a hitvallás és a hitvallás aktusa által megjelenített karakter, azaz az ebben felismerhető lelkiség. Tehát, amikor a közösség vagy az egyén hitéről beszélünk, s ebben a különféle, a keresztyén tanítást alapjaiban érintő állásfoglalását szemléljük, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy ezek az állásfoglalások milyen egyéb karaktert hordoznak magukon. Amikor a keresztyén közösség vagy egyén kifejezését adja maga hitének, minden esetben nyilvánosságra hozza lelkiségét, vagy éppen ehhez kapcsolódó etikai habitusát.

Állítottuk, hogy a hitvallás Isten kijelentésére reflektál. Ez azonban éppen a fentiekre nézve nem jelenti azt, hogy a hitvallás egyszerű reflexió vagy reakció. Az a hitvallás, amelyik csak reflexió kíván lenni, nem tudja betölteni a maga rendeltetését. A hitvallás minden esetben azzal tematizál és konkretizál, hogy nem egyszerűen csak elutasít valamit, hanem meg is erősít. Egyszerre mond nemet és igent.⁵ Ez a hitvallás paradoxona. Éppen ez az, ami kiemel minden hitvallást abból a helyzetből, hogy olyan vákuumjelenséggé legyen, amely összeköti a maga üzenetét azzal a világgal, amelyben megszólal. A hitvallást alapvetően közösségi cselekményként kell értelmeznünk, ugyanis a személyes hitvallás is a közösségből indul, és közösséget teremt. A Krisztussal megélt közösségből indul, és közösségre vezet a minket körülvevő világgal – legyen szó akár elutasító vagy megerősítő aktusról. Középpontjában az a Krisztus áll, akin keresztül Isten ezt a közösséget teremti meg. Így nemcsak ismeretből fakad, hanem abból a közösségből, azaz lelkiségből, amely összeköti az embert Krisztussal, és a Krisztus szerinti

⁴ „Das uns gebotene Bekennen darf, muß und wird da Ereignis werden, wo ein Mensch dessen gewahr wird, daß sein Glaube – oder vielmehr der Glaube der christlichen Gemeinde, sei es in deren Mitte, sei es von der Welt her, mit dem Phänomen des Unglaubens, des Aberglaubens, des Irrglaubens konfrontiert [...]“ *KD III/4*, 86.

⁵ Vö. uo. 88–89.

életet jeleníti meg.⁶ A hitvallás éppen ezért mindig krisztusi. Barth ezt emeli ki rendkívül élesen és szigorú határokat felállítva. Mert amennyiben a hitvallás Krisztusra mutat, s a krisztusi irgalom üzenetét tárja fel, akkor annak feltárása egyrészt Krisztusra irányítja a figyelmet, másrészt magán hordozza nem csupán a krisztusi tanítást, hanem az ethoszt is. Ennek értelmében lehet és lesz is mindig iránymutató.⁷

Barth gondolatmenetét követve felismerhetjük, hogy számára rendkívül fontos annak kifejezésre juttatása, hogy a hitvallás nem csupán az egyházon belül értendő, érvényes és megtehető, illetve megteendő, hanem az egyházon kívül is. Az a hitvallás, amely az egyházon belül a bűnbánat és a bűnvallás, s ebből következően morális formálódás és a lelkeségben történő megerősödés ideje és helye, az az egyházon kívül a bűnbánatra hívás, a morális formálás és lelkeségben történő formálódás alkalmává válik. Számára tehát rendkívül lényeges, hogy az a hitvallás, amely megszólal, és Krisztusra mutat, egyben segítséget is nyújtson annak felismeréséhez, hogy melyek a világ végzetes hibái. Ez pedig a hitvallás kritikai és egyben prófétai jellegzetességeként is azonosítható. Ez az értelmezés azonban felerősíti a hitvallás mindig meglévő etikai karakterét.

Ez az az etikai karakter is, amely elveszi a hitvallás általánosságát és közömbösségét is. Mindkettő abból a megközelítésből fakad, amely szerint a hitvallás lényegében a keresztyén ember és az egyház begyakorolt, s ugyanakkor előírás-szerűen gyakorolt cselekménye. Amennyiben így gondoljuk, nem járunk el helyesen, hiszen még egy megszokott liturgiai rendben elhangzó hitvallás sem öltethi magára ezt a karaktert, különben megszűnik hitvallásnak lenni. A hitvallás adott helyzetben nem csak erkölcsi kötelesség, hanem egyben erkölcsi lehetőség és felelősség is. Erre utal Barth, amikor egyértelművé teszi, hogy a hitvallás

⁶ Barth abban látja ennek a gyökerét, hogy az ember hallgatja Isten Igéjét. Nem véletlen, hogy a hitvallás és az imádság témájának kibontása előtt éppen a nyugalom napjáról beszél, amely Isten Igéje hallgatásának alkalma is.

⁷ „Sie wird da zum Bekenntnis, wo das Wort als solches eine Tat bedeutet, indem es eine bemerkbare Entscheidung vollzieht, in der derjenige, der sie tut, als Glied der christlichen Gemeinde in der größeren oder kleineren Öffentlichkeit seiner Umgebung sichtbar und bloßgestellt wird. Es gibt gute und vielleicht auch starke christliche Worte, die aber, weil sie bloß unter Gleichgesinnten fallen, wo sie nichts kosten und zum Sichtbarwerden der Kontur der christlichen Gemeinde nichts beitragen, noch keine Bekenntnisse sind. Sie werden zu Bekenntnissen, wenn sie in den Bereich des falschen Glaubens offen hineinstoßen, wenn sie dort sichtbar machen, was die christliche Gemeinde für wahr und unwahr, für recht und unrecht hält, wenn der, der sie spricht, sich damit eben für diese Sache der Gemeinde so haftbar macht, daß er nicht mehr zurück kann, daß er sich von da ab im Guten oder im Bösen auf diese Sache als auf seine eigene anreden lassen muß.“ *KD* III/4, 92.

kizárólag szabad cselekedet lehet.⁸ Míg az előbbiben a hitvallás közösségi jellege, addig az utóbbiban annak egyéni vonatkozása kerül előtérbe. A hitvallás individuális karaktere nagy jelentőséggel bír a keresztyén gondolkodásban. Egyrészt hangsúlyozza a keresztyén ember Krisztussal való személyes közösségét, másrészt pedig megakadályozza az egyéni és a közösségi szükség egymással történő szembeállítását. Az individuum ebben az esetben – ellentétben a mai gyakori megtapasztalással – nem az elszigetelődést szolgálja, hanem a betagolódást segíti elő, és ennek lelkiismereti következménye is van mind egyéni, mind közösségi vonatkozásban.⁹ A hitvallás ezért hordozza magán azt az etikai felelősséget, amely az egyént és a közösséget a Krisztussal való közösségben állítja mások elé.

Az imádság

Az imádság még a keresztyén gondolkodásban sem gyakran kapcsolódik egybe az ethosz kérdésével. Leginkább a keresztyén lelkiség gyakorlatával összefüggésben gondolunk rá, pedig maga a Miatyánk is sorra jeleníti meg a keresztyén ember számára azokat az etikai kérdéseket, amelyek a mindennapi élet folyamatában jelennek meg. Nem csupán arról van szó benne, hogy az imádságban hálát adunk, és kérjük mindazt, ami napról napra szükséges számunkra, hanem arról is, hogy Krisztusra tekintve melyek azok a naponként szintén elengedhetetlen dolgok, amelyek a keresztyén ember krisztusi magatartásához tartoznak, s amelyek nélkül a keresztyén élet nem értelmezhető. Ezek pedig a bűnbocsánat, Isten nevének megszentelése, a mindennapi élet fenntartására szükséges dolgok megosztására való készség és a gonosz hatalma ellen harcoló lelkiismeret felelőssége. Ezek mind a keresztyén ethosz kérdései felé indítanak bennünket. Ezért is rendkívül figyelemre méltó, ahogy Barth az ethosz összefüggésében is vizsgálja az imádság kérdését. Az imádság ugyanakkor nagyon szorosan kapcsolódik az Isten és ember kapcsolatához, amelyben etikai töltet van. A teremtett ember istenképűségének egyik igen lényeges karaktere, hogy az ember maga is megszólíthatja Istent. A megszólított ember arra kap felelősséget az Istentől nyert mandátumban, hogy a rábízott világról Isten előtt állva gondolkodjék. Vagyis a számára adott mandátum a felelősség párbeszédébe helyezi őt Istenhez való viszonyában, és ennek

⁸ Vö. KD III/4, 93 skk.

⁹ „In jener Schule ist er ja ein Schüler wie Andere und sind die Anderen Schüler wie er. Er muß und wird genau das bekennen, was der Geist Jesu Christi, der Geist der Schrift, der Geist der Gemeinde gerade ihm zu bekennen erlaubt und befiehlt: nicht mehr und nicht weniger und nichts Anderes als das, was gerade jetzt, gerade ihm aufgetragen ist.“ *KD III/4*, 93–94.

a felelősségnek az imádságban is kifejezésre kell jutnia. Nem véletlen tehát, hogy a Szentírásban is az imádság különböző formáinak gazdagságával szembesülünk. A bűnvallás, a bűnbánat, a hálaadás, hogy csak néhányat említsünk, mind ennek a felelősségnek adnak kifejezést. Azaz nem csupán az egyéni szükség megnyilvánulásai, hanem azoknak Isten kijelentésével összefüggésben adott válaszai is. Az imádság minden esetben Isten kijelentésének narratívájában szólal meg, és szólaltatja meg magát a kegyelem üzenetét.¹⁰ Ezért az imádság megteremti a komoly és semmivel sem helyettesíthető etikai kontraszt alkalmát is. Amikor az ember megismeri Istent, ezzel egyidejűleg azt is felismeri, hogy a kegyelem ajándékának elfogadása és a hálaadás válasza a cselekvés elkerülhetetlenségében nyer nyilvánosságot anélkül, hogy az imádság és a hitvallás funkciói összekeverednének.¹¹

Az imádság és a hitvallás elválaszthatatlan egysége is éppen etikai tartalmukban mutatkozik meg. Mindkettőnek Isten a forrása, és oda is tér vissza. Ezért tehát e kettő kölcsönös összefüggésében van. Ha könyörgünk valamiért, és megkapjuk azt, amit kértünk, arról vallást teszünk, és eközben az imádság etikai relevanciát nyer a hitvallás aktusán keresztül. Figyelve Barth értelmezésére, megállapíthatjuk, hogy az imádság éppen ebből következően nem lehet csupán valami általánosan megszokott gyakorlat. Vagyis az imádság nem csupán szokás szerinti gyakorlat, hanem olyan különleges aktus is, amely a keresztyén ember számára mindig az egyedít jelenti, mert az Istennel való találkozás, a kijelentéssel történő szembesülés mindig egyedi. Azaz az imádságban mindig megmutatkozik a rész és az egész egymáshoz való viszonya.¹²

Barth megközelítése szerint az imádság is az ember Isten előtti felelősségének instanciája, amelyben feltárulkozik eltéveszthetetlen etikai karaktere. Barth úgy értelmezi, hogy mindez azért lehetséges, mert az imádkozásban az embernek

¹⁰ Barth ebben a mozzanatban kapcsolja össze az imádságot és a hitvallást. Így fogalmaz: „Wir sagten, daß der Mensch, wenn er bekennt, sich selbst Gott gegenüber gewissermaßen als Empfangsanzeige versteht und betätigt. Wenn er betet, dann ist und wirkt er gewissermaßen in der Gestalt eines Gesuches [...]. Man kann ihm aber auch nicht so die Ehre geben, wie es im Bekenntnis geschehen darf und soll, ohne so nach ihm und dem, was er allein geben kann, begehrt zu haben und wieder zu begehren, wie es im Gebet geschieht [...] Auf die Erkenntnis Gottes als den Grundakt der menschlichen Vernunft geht beides zurück: das Bekenntnis und das Gebet.“ *KD III/4*, 95–96.

¹¹ Barth rendkívül fontosnak tartja a kettő, a hitvallás és az imádság, ilyen formájú elhatárolását, és ezt a következőképpen erősíti meg: „Aber allerdings: um eine der großen Offenbarung Gottes entsprechende kleine Offenbarung, deren Subjekt der Mensch wäre, kann es sich im Gebet – im scharfen Unterschied zum Bekenntnis – nun gerade nicht handeln [...]. Es gibt freilich kein Gebet, das nicht zur Verkündigung führte, wie es umgekehrt keine Verkündigung gibt, die nicht aus dem Gebet käme und ins Gebet zurückführte.“ *Uo.* 96.

¹² *Vö. uo.* 97.

egyrészt lehetősége nyílik hozzáférni ahhoz, amit Isten készít, másrészt pedig az ehhez kapcsolódó elszámolás kötelezi,¹³ és e kettő dinamikája kölcsönöz neki etikai jelleget. Az ellenségért, a bennünket üldözőkért, a betegekért, a szegényekért, a háborúságot szenvedőkért elmondott könyörgés nem csupán a keresztyén lelkeség lélegzetvétele, hanem a keresztyén ember számára feltárt erkölcsi paradigma. Ugyanakkor azonban, mivel az imádság nem csupán a helyzetre, hanem a Krisztusban adott kijelentésre tekint, ezért ez nem biztosítja sem a moralizmus, sem pedig az erkölcsi relativizmus lehetőségét. Míg az első nem veszi figyelembe az imádság kijelentés-alapját, addig a másik szem elől téveszti az imádság nyilvánosságba történő beágyazódásának a szükségességét. Ez teremti meg a megszokott, a rendszeres imádság, és emellett a különleges, az egyedi élethelyzetre reflektáló imádság kölcsönhatását, dinamikáját. Mindez nem antropológiai kérdés, hanem a kijelentéshez történő viszonyulásnak a paradigmája. Az adott helyzetben így lesz az imádságnak etikai relevanciája a kijelentésre történő reflexió révén, s ugyanakkor az emberek és a közösségek történetébe ágyazódó valósága is. Az imádság tekintetében nem az az elsődleges szempont, hogy az miként történik, hanem az, hogy miért történik. Ez ugyanakkor nem azt jelenti, hogy az imádság méltó formája elhanyagolható lenne. Az imádság ugyanis néma formájában is megszólal és megszólít, és ebben mutatkozik meg a csak Istennél feloldódó paradoxona. Miközben megszólít és megszólal, aközben az Istennel való közösség lehetősége és értéke valósul meg, ez pedig megteremti a közösséggel történő találkozás alkalmát, és abban a létrejövő értékek képviselőjét. Így a felebarát iránti felelősség egy másik szintre emelkedik a keresztyén ember imádságában. Az imádság ezért nem csupán emberi lehetőség, hanem abban megtörténik a másik ember jelenlétének egyértelműsítése is.¹⁴

Joggal vetődhet fel a kérdés, hogy így melyek az igaz imádság ismertetőjegyei? Barth így teszi fel a kérdést: melyek az igaz imádság kritériumai? Az első felvetett szempont alapján az imádság az ember Isten előtti szabadságára épül. Barth rámutat arra, hogy nem az a lényeges szempont, hogy az ember kér, hiszen ez az imádság természetes karaktere, hanem az, hogy miként kerül a kérés helyzetébe.¹⁵

¹³ „Es geht ja auf alle Fälle auch im Gebet um des Menschen Verantwortung vor Gott: vollzogen in der besonderen Form, daß der Mensch ihn als Bittender aufsucht, ihm als solcher gegenübertritt, weil Gott ihn als diesen Bittenden und so als freien Menschen vor sich sehen und haben will. Wer aber Gott wirklich bittet, der hat ihm etwas zu sagen, der wagt es auch, das zu tun: nicht daraufhin, daß er das kann, aber daraufhin, daß er dazu eingeladen und aufgefordert ist [...]“ KD III/4, 98.

¹⁴ Ez különösen is lényeges szempont lehet például a közbenjáró imádságok megértésekor. Vö. uo. 99.

¹⁵ Vö. uo. 100.

A feszültség abban mutatkozik meg, hogy az ember egy-egy helyzetben éppúgy fordulhat Isten felé, ahogyan ehelyett a maga lehetőségeire kíván támaszkodni. Emiatt megtörténhet, hogy egy-egy élethelyzet nem Istenhez fordulást eredményez, hanem – ahogyan Barth fogalmaz – aggodalmaskodáshoz vezethet.¹⁶ Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy maga az imádságra indító helyzet hordoz etikai dilemmát: vagy az Isten felé vagy pedig az önmagunk felé fordulás döntésének helyzete ez. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy maga a döntés fogja meghatározni az emberi cselekvést, ugyanis ez egy újabb cselekvésre indít, és ennek az újabb cselekvésnek, s így az imádságnak is másokra ható összefüggése tárulkozik fel. Az imádság a cselekvés vonatkozásában mutat rá arra, hogy mindennel összefüggésben van.

Az imádság tere ugyanakkor torzulhat is, és ez nem a keresztyén közösségen kívül, hanem azon belül megy végbe. Ez a torzulás lehet az imádság hiánya, amikor az ember arra hivatkozik, hogy Isten az imádságtól függetlenül munkálkodik, vagy akár arra is, hogy őt nem lehet befolyásolni. Barth szerint erre ugyanolyan esély van, mint arra, hogy az ember pusztán a magába vetett hitére támaszkodik.¹⁷ Ebben a tekintetben két, egymással összefüggő magatartást lehet megfigyelni: az egyik az, hogy Isten létének megváltoztathatatlanságára hivatkozva nem vállaljuk az imádkozás felelősségét; a másik pedig az, hogy elutasítjuk a világ megváltoztatásának lehetőségét, és nem vállaljuk az imádkozás szükségességét. Mindkét esetben az imádkozás etikai felelősségét utasítjuk el. Míg az első esetben az Isten előtti megállás alkalmát utasítjuk el, addig a másodikban a világ előtti helytállását. Mindkét esetben torzul az Isten-ember-felebarát közösségének Krisztus jelenlétében formált tere. E torzulást még inkább tudatosítja a végső helyreállítás keresztyén reménysége. Nem Isten, hanem az ember miatt.

A teremtés és az újjáteremtés ajándéka feltételezi az imádság szükségét, lehetőségét, idejét és terét, és ezzel meghatározza annak eltéveszthetetlen etikai karakterét. Ebből következően az imádság Isten és ember örök viszonyának emberi aktualizálása.¹⁸ Az ember Isten előtt áll a maga szükségével, a szükség pedig minden esetben döntést igényel az ember részéről. E döntés pedig az ember

¹⁶ Uo. 100.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Ezt juttatja kifejezésre a szövetség gondolata is. Barth a szövetség narratívájába helyezi az imádság lehetőségét, illetve szükségét, és így utal erre: „Wir stehen hier also vor dem Intimsten des Bundes zwischen Gott und Mensch, der der Sinn, der innere Grund der Schöpfung ist: vor Gott Gnadewillen.“ Uo. 102. Majd pedig ezt írja: „Er wird begreifen, daß das Geschöpf insofern immer in Not ist, als es seinen Schöpfer in allen seinen Lebensäußerungen und Erfahrungen als den allein mächtigen Geber immer nötig hat.“ Uo. 105.

Isten előtti valóságára irányítja rá a figyelmet, amely a Teremtő és a teremtmény közötti különbségtétel folyamatos aktualizálását is jelenti. Barth tehát előtérbe helyezi, hogy az imádság az Isten parancsának megfelelő engedelmisség aktusa is,¹⁹ amely az előbbieket is figyelembe véve, arra mutat, hogy az imádság minden esetben etikai tartalmat hordoz. Az ember a maga valóságában fordul Isten felé, aki éppen ebben a státusában ismeri az embert.²⁰ Isten pedig, aki ismeri az embert, megmutatja magát. Ezért Barth szerint az imádság annak az ideje, amikor az ember megértheti és megtapasztalhatja, hogy Isten az ember Istene.²¹ A feszültség tehát az Istentől döntésében elfordult és az imádságában Istenhez térő ember állapotában van. Amennyire a döntés imádságra hív, annyira jelent az imádság döntést is. A bűneset és Isten megváltást készítő jelenlétének találkozása éppen az imádkozás lehetőségében, illetve az arra való készségben lesz nyilvánvalóvá. Így az imádság eseménye etikai jelleget tükröz. Fölmutatja annak az egzisztenciális váltásnak a lehetőségét, ami az imádkozó embert mindig jellemzi. Ebben nyer megerősítést az imádság meghallgatásának reménysége is. Ezért sem kerülheti meg az imádság etikai jellegét, ugyanis abban is feltárulkozik annak az egzisztenciális váltásnak a valósága, amely a keresztyén embert írja le. Ez adja az imádság meghallgatásának reménységét is.

A hitvallás és az imádság ethosza a keresztyén ember életének nem marginális része. Ezt inkább a hitvallással összefüggésben érzékeljük, de ugyanakkor az imádság tekintetében is. Hiszen mindkettő esetében az alapvető kérdésünk nem az, hogy miként történik, bár ennek is szép rendben kell megvalósulnia, ez rendkívül fontos szempont Barth számára is. Ennél azonban még hangsúlyosabb, hogy mindkettő az etika alapvető kérdésfeltevésére keresi a választ. Arra kérdeznék rá, hogy mit vallunk meg, és mit imádkozunk? Mindkettő abból a kijelentésből táplálkozik, amely által Isten megvalósítja az emberrel vállalt közösségét. A hitvallás és imádság egyben ennek a közösségnek formai és tartalmi része, s így a Krisztus által megszerzett megváltás elismerésének aktusa, amely magában hordozza az Isten és a másik ember irányában megmutatkozó cselekvés szükségességét. Így találkozik a hitvallás credója az imádság ágendájával, amely megmarad Isten és az ember kapcsolatának alapvető ismertetőjegyeként a keresztyén ethosz megjelenítésére.

¹⁹ KD III/4, 106. Az engedelmisség más vonatkozásban is nagy jelentőséggel bír Barth szemléletében, és ez lesz etikai gondolkodásának alpperspektívája.

²⁰ Vö. uo. 111.

²¹ „Er will nicht ohne uns Gott sein und als solcher existieren. Er ruft uns an seine Seite.“ Uo. 114.

* * *

This short text discloses Karl Barth's idea on confession and prayer as it is presented in his *Church Dogmatics* III/4. Confession of faith and prayer are central to Christian thought, but most often they appear in theological literature only as a topic of Christian confessional piety. This short paper seeks to answer the question of whether prayer and confession of faith carry both an outward and an inward ethical charge in Christian thought. Barth treats the question of confession and prayer in his *Dogmatics* as belonging to the domain of special ethics. The confession of faith, whether implicit or explicit, always points to Christ and as such cannot avoid affirming and critically evaluating the reality of the world. By doing this, it becomes essentially an expression of ethical awareness. Likewise, prayer, rooted in the revelation of God, by its actualising the relationship between God and man it becomes in every situation an occasion for a decision in favour of God and neighbour. By these means Christians can show that they take Christianity seriously.

Keywords: confession, prayer, ethics, God-human relationship.